

KOZÁRI JÓZSEF

A MEFESZ MEGALAKULÁSA ÉS TEVÉKENYSÉGE AZ EGRÍ PEDAGÓGIAI FŐISKOLÁN

A forradalom előzményei, a MEFESZ megalakulása

Az 1956-os forradalom elementáris ereje Heves megye életét is gyökeresen átalakította, noha – bár az 1948 és 1956 közötti időszakban előfordultak a tagosítások elleni spontán megmozdulások, és a megyében nagy befolyással bíró katolikus egyház védelmében vagy irányításával kisebb akciók – a térség nem arról volt ismert, hogy az események élén halad. A régióban talán csak Egerben, a megyeszékhelyen volt meg azoknak a feltételeknek némelyike, amelyek a forradalom szikrájától lángra lobbanhattak. A forradalomban leginkább kezdeményező rétegek, mint a reformgondolkodású értelmiség vagy az egyetemi, főiskolai tanárok és diákok Egerben is megtalálhatóak voltak, a klasszikus értelemben vett nagyipari munkásság azonban nem. A második világháború előtt és után is alapvetően agrár jellegű megyét az 1950-es évek erőltetett iparosítása érintette ugyan, de korábbi szerkezetén nem módosított alapvetően. A térségben található természeti kincsek kiaknázása fellendült. Ennek eredménye a Mátravidéki Szénbányászati Tröszt, a Mátravidéki Erőmű, a bélapátfalvi és a selypi cementmű lett. Több akkor létesült ipari üzem a hadsereg részére dolgozott. Természetesen ezeknek a vállalatoknak az elnevezései igyekeztek elfedni az ott folyó tevékenységet, mint az Egri Finomszerelvény Gyár, a Mátravidéki Féművek vagy a Finommechanika Vállalat. A megye munkaerő-kínálata azonban az 1950-es években is nagyobb volt, mint a helyben található, az új ipari beruházásokkal bővült munkalehetőség, ezért az egykori cselédek, mezőgazdasági idénymunkások, summások Borsod, Nógrád és más megyék ipari üzemeiben vállaltak munkát. Őket a lakóhelyüktől távol ragadta magával a forradalom szele, s csak később, hazatérésük után kapcsolódtak be szűkebb pátriájuk forradalmi eseményeibe. A forradalmi események menetében így meghatározó szerep jutott az Egri Pedagógiai Főiskola tanárainak és diákjainak, akik a szovjet invázió bekövetkeztéig sikerrel birkóztak meg a rájuk háruló emberpróbáló feladattal.¹

Az egri események alakulásában is jelentős szerepet játszott az SZKP XX. Kongresszusa, noha Hruscsov zárt ajtók mögött megtartott beszéde nem volt

¹ Cseh Zita – Kozári József: Záró tanulmány az OTKA T-025164 számú, Az 1956-os forradalom eseményei Heves megyében címet viselő pályázathoz. Kézirat.

általánosan ismert. A főiskola tanárai, hallgatói és dolgozói lelkesedéssel fogadták a kongresszus határozatait, s azt remélték, hogy a párt és a kormány vezetői sürgős intézkedéseket foganatosítanak a hibás politikai gyakorlat kijavítására. Várakozásaikban azonban csalódnuk kellett, mert az átalakulás igen vontatottan zajlott. Mint azt a főiskola MSZMP-szervezetének 1957. január 15-i határozata megállapítja: „A várakozásnak megfelelően több helyes intézkedés is történt, és mi magunk is a legtevékenyebben részt vettünk a közoktatás terén elkövetett hibák orvoslásában... azonban az átalakulás igen vontatott [volt], a visszahúzó szektás politikai vonal még elég erős [volt] ahhoz, hogy a demokratizálási mozgalmat... megbénítsa.”² A reformokat hirdetőik között akadtak olyanok is, akik néhány hónappal korábban még a katedráról hirdették diákjaiknak, hogy „Sztálin elvtárs fényképét mindig a szívük fölött hordják”, majd az új szelek hatására a legradikálisabb reformerek között tűntek föl.³ Ezek az emberek nyilván nem voltak a változás őszinte hívei. Pedig a változások nagyon kívánatosak voltak az egri főiskola tanárai és diákjai számára. A fiatalok között megindult erjedés jó vitafórumot talált a mohácsi-szigeti építőtáborban. A DISZ-védnökség alatt folyó építkezések, – melyek a nagy dunai árvíz pusztításait voltak hivatva felszámolni – a fizikai munka mellett, az őket leginkább érdeklő problémák megvitatására is alkalmat adtak az ország különböző részeiből, így Egerből is odasereglett leendő értelmiségi fiataloknak. A nyári szünetről a főiskolára visszatérő diákság között a feszültség már kitapintható volt. Ezt tükrözi az Egri Pedagógiai Főiskola pártszervezetének lapja, az Ifjú Nevelő október 15-i száma, amely már a címlapján bejelenti, hogy a lap szerkesztését egy, csak hallgatókból álló szerkesztőbizottság vette át. A Héregi Eszter, Nagy Pál, Rudolf Ottó, Sklánic Vince, Nagy Tibor, Udud István, Szabó Pál, Szepes Mária és Wladimir Olga által alkotott szerkesztőbizottság „vezércikk helyett” egy tüzes hangú szerkesztőségi cikkben fordult az ifjúsághoz.⁴ A cikket, melynek mottója egy Juhász Gyula-idézet volt, ugyan a szerkesztőbizottság jegyezte, de Nagy Pál harmadéves magyar-történelem szakos hallgató tollából született.⁵

„Erjed, forr a világ.

Jó bort, tiszta bort ígér a jövőendő. És te magyar ifjúság, akinek lelkesedéséről, tüzeréről, vad, merész álmairól már csak régi idők monoton meséje maradt, te még alszol?

Habakuk próféta dühének, Prometheus tüzének kellene égnie mindenkiben! Ezerszeresen akarni mindent, tanulni, olvasni, vitatkozni – és te, igen te – aki

² Hadtörténelmi Levéltár 1956-os gyűjtemény (továbbiakban: HTL56) 9. ö. e. 588. o. Az egri eseményekkel kapcsolatos dokumentumok.

³ Héregi Eszter visszaemlékezése. A szerző birtokában lévő kézzel írt kéziratról készített fénymásolat.

⁴ *Ifjú Nevelő* 1956. 2. szám. A szerző birtokában lévő példány Nagy Pál szíves ajándéka.

⁵ Héregi Eszternek, a szerkesztőbizottság tagjának szíves közlése.

gyávaságod, visszahúzódásod bűzös kis barlangjában reszketsz, miért nem így élsz?

Mit ér az ember, ha magyar? Ó, de sokszor kérdezte már új és új nemzedék. Csak visszhang érkezett, felelet soha. De most felel a kor, a mai nap felel és a holnapi és a holnaputáni és halljad meg és értsd meg: annyit ér az ember, a magyar, amennyit cselekszik!

Ne nyugtasd magad: lehet ma cselekedni, kell, kell, kell cselekedni. Hallod? Felel a kor. Bekiált hozzád, dalol, üzen. És ha nem vagy süket, idióta, vagy el-lenség, tudod mit kell tenned.”

A cikk elementáris hatását az is igazolja, hogy egy egykori hallgató több mint 40 év elteltével is csaknem szó szerint tudta idézni.⁶

Ugyancsak az Ifjú Nevelőnek ez a száma közölte Héregi Eszter cikkét egy október 8-i vitafórumról, amelyre két év után először került sor, és ahol az ifjúság képviselői a főiskola igazgatójának tehettek fel kérdéseket. Az ifjúsági klubban 19.30-tól 22.30-ig tartó összejövetelen kemény kérdések hangzottak el. „Miért kellett sok dolognak úgy lennie, ahogy volt, miért nem lehet megszabadulni a hibáktól? Miért kell időt tölteni nem megfelelő színvonalú előadásokon? Miért vannak haszontalan vagy annak vélt gyakorlatok, szemináriumok? Miért nem jobb a gyakorlati képzésünk, miért lopják el tőlünk mindennél drágább időnkét nélkülözhető foglalkozásokkal? Milyenek a fakultatívítás lehetőségei a főiskolán? Mi haszna a jegyzetet ismétlő előadásoknak? Minek a sok módszer-tan? Van-e valami haszna? Minek a nem szakosoknak az orosz? Miért nem más-ként történik a honvédelmi oktatás? Miért kell Marxizmusból olyan dolgokat kijegyzetelni, amik az előadásban is megvannak? Miért kell megtanulnunk olyan dolgok cáfolatát, melyekről fogalmunk sincs?” És még hosszú sorban tovább, s végül a konklúzió: a rossz oktatáspolitikát, és a rossz oktatási feltételeket sürgő-sen orvosolni kell. A főiskola igazgatója ígéretet is tett mindannak megjavításá-
ra, ami az ő hatáskörébe tartozik, a többi kérdést pedig felsőbb fórumra kívánta eljuttatni. A diákok ennek ellenére elégedetlenül távoztak. Sokakba az idő rövid-sége miatt „beleszorult” a hozzászólás. Általános kérdésként vetődött föl „vajon meddig érezzük a múlt még mindig élő átkait a vállunkra nehezeden?” Mindenki gyors reformokat sürgetett.⁷ A cikk felelősen gondolkodó és feltétlenül jobbítani szándékozó, a változást türelmetlenül akaró főiskolai fiatalságot tükröz.

Élénkítőleg hatottak az ifjúságra a Petőfi Kör és az Irodalmi Újság cikkei, il-
letve a megyei lap, a Népújság írásai, valamint az Egerben szervezett értelmiségi
ankétok is. Október 18-án és 20-án is sor került értelmiségi vitaestre, melyeken
Boldizsár Iván, illetve Aczél Tamás volt vendég, akik országos problémákról, az

⁶ Héregi Eszter visszaemlékezése. A szerző birtokában lévő kézzel írt kéziratról készített fénymá-solat.

⁷ Héregi Eszter: Ő szinte Őszinte. *Ifjú Nevelő* 1956. 2. szám 2–3.

értelmiség helyzetéről, illetve az irodalom feladatairól beszéltek vitaindítójukban a Szakszervezeti Székház nagytermét zsúfolásig megtöltő hallgatóságának.⁸

Az eseményekre a forradalom egri eseményeinek egyik meghatározó személyisége így emlékezik: „Boldizsár Iván az akkori politikai helyzetről beszélt. Azért maradt meg bennem, mert két olyan hozzászólás is volt, amit nem lehet elfelejteni. Az egyik Komócsin Mihály megyei első titkár hozzászólása volt. Nem is az volt érdekes, amit Komócsin mondott, hanem az, hogy Boldizsár le-urazta az első titkárt. A Komócsin úr megszólítás meghökkentően szokatlan volt akkoriban. A másik emlékezetes hozzászóló egy ÁVH-százados volt, aki nyilvános önvizsgálatot tartott, elmondva viselt dolgait az ÁVH-nál, majd kijelentette, hogy a Hatóság egy népellenes szervezet. Az Aczél Tamás-estre kevésbé emlékszem. Rémlík, hogy Aczél Tamás felolvasott valamit az írásaiból. Mintha Nyíró József neve is felvetődött volna a későbbi vitában. A hallgatók kérdezték, miért nem tanulhatnak Nyíró Józsefről, miért nem lehet kapni a könyveit.”⁹

Ezekon a vitaesteken vetődött föl az azon részt vevő főiskolásokban egy új szervezet létrehozásának gondolata, mely rövidesen tettekben öltött testet.

Október 21-e fontos események tanúja volt a főiskolán. Vasárnap délelőtt a főiskola nagy rajztermében mintegy 60 hallgató gyűlt össze, hogy az ifjúságot s ezen belül az egri főiskolásokat érintő problémákat megvitassa. A rajz szakosok meghívták az előttük nagy tiszteletben álló Bíró Lajost, a rajz tanszék ifjú adjunktusát is. A szervezők ugyan nem kívánták tanárok jelenlétét a megbeszélésen, de Bíró Lajos részvételét a rajz szakos kollégáik kérésére elfogadták.¹⁰

A vitát Nagy Pál harmadéves magyar–történelem szakos hallgató vezette, s a hozzászólások eredményeképpen megfogalmazódott az egri főiskola hallgatóinak 12 pontos követelése. Van olyan adatunk is, mely szerint a 12 pontot az Ifjú Nevelő néhány szerkesztőbizottsági tagja már korábban megfogalmazta, és Aczél Tamás vitaestjén akarta felolvasni, erre azonban valamilyen okból nem került sor.¹¹ A követelések azt tükrözik, hogy az egri főiskolásokhoz eljutottak a Budapesti Műszaki Egyetem követelései, amelyben egy november másodikára tervezett tüntetés is szerepelt, és ismerték – a Szabad Ifjúság és a Szabad Nép cikkeiből – a szegedi MEFESZ ideiglenes szervezeti szabályzatát is. A követelések döntő többsége a hallgatók tanulási és életfeltételeinek javításával foglalkozott, nem fordult szembe az akkori hivatalos ideológiai irányzattal és az MDP-vel sem. Mindössze három pont tartalmazott politikai követeléseket, melyekben az önálló, demokratikus választások útján létrehozott ifjúsági szervezetet, a káderlaprendszer eltörlését, és nemzeti ünnepeink – köztük március 15. és október

⁸ Borsod Megyei Levéltár Mezőcsáti Fiókleveletára (továbbiakban: BMLFM) XXV-3/B 1198/1957 Bíró Lajos és társainak pere. Balogh László kihallgatási jegyzőkönyvei.

⁹ A szerzőnek Bíró Lajossal készített interjúja.

¹⁰ A szerzőnek Bíró Lajossal készített interjúja.

¹¹ BMLFM, XXV-3/B 1198/1957 Bíró Lajos kihallgatási jegyzőkönyvei.

6. – méltó megünneplését követelték. Igaz, e három fontos pont mellé még oda sorolhatjuk a követelések nem teljesítése esetére kilátásba helyezett szankciót, a tüntetést is.¹²

Miután a jelenlévők a 12 pontot elfogadták, úgy döntöttek, hogy e vitakörnek szervezeti keretet is adnak. Így alakult meg a Kossuth Kör¹³. A kör azonnal megválasztotta vezetőségét is, amely Nagy Pál elnökből, Bíró Lajos tanársegéd-ből, valamint Balogh László, Erdei Etel, Héregi Eszter, Lőrincz Vitus, Maczkó Magda és Szikra Zoltán hallgatókból állt.¹⁴ Arról is határoztak, hogy este hét órára diákgyűlést hívnak össze a 12 pont megvitatására, és felvetik egy új ifjúsági szervezet megalakítását is.

A délelőtti gyűlést követően megindult az esti találkozó előkészítése. A rajz szakos hallgatók plakátokat készítettek, melyeken a főiskola összes diákját és tanárát meghívták az esti rendezvényre, s ugyanezt tették a hangos híradón keresztül is.

Este, a főiskola zsúfolásig megtelt nagytermében ott szorongott csaknem valamennyi hallgató^{***}, és jó néhány oktató is. A gyűlésen Nagy Pál elnökölt. Bejelentette a Kossuth Kör megalakulását, amit a jelenlévők nagy örömmel fogadtak, majd vitára bocsátotta a 12 pontot. Pontonként olvasta fel a követeléseket, amelyekről vita után külön-külön szavaztak. A sok hozzászóló között ott volt a főiskola DISZ-titkára is, aki arra szólította fel az egybegyűlteket, hogy ne a régi hibákon „csámcsogjanak”, hanem a kibontakozást keressék. Bíró Lajos azzal ríposztzott, hogy a csámcsogás azt jelenti, ízlik az étel. Úgy látszik, a téma ízlik a fiataloknak. Végül elfogadták a 12 pontot, és a Kossuth Kör vezetőségét az egyes szakcsoportok képviselőivel kibővítve létrehozták az új ifjúsági szervezet, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége, a MEFESZ egri szervezete előkészítő bizottságát. A DISZ -szervezetet feloszlatták, funkcionáriusait leváltották, helyiségeit a MEFESZ előkészítő bizottsága birtokába adták, s két küldöttet választottak a DISZ központi vezetősége által összehívott egyetemi és főiskolai DISZ-vezetők tanácskozására, hogy ott az egri álláspontot előadják.¹⁵ Van olyan résztvevő, aki úgy emlékezik, hogy a szegedi MEFESZ küldöttei is részt vettek az egri alakuló ülésen, sőt az egyik említést is tett arról a felszólalá-

¹² BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Csatolt iratok.

¹³ BM Heves megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztály V. alo. Az 1956. évi októberi ellenforradalom alatt Heves megyében létrejött ellenforradalmi szervek. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁSZTL) V-150371/1 8–9. o.; HTL56, 9. ő. e. Az egri eseményekkel kapcsolatos dokumentumok 588. o.; BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Bíró Lajos és Balogh László kihallgatási jegyzőkönyvei; HTL56, 1. ő. e. Az Egri Pedagógiai Főiskola jelentése. 622. o.

¹⁴ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Bíró Lajos és Balogh László kihallgatási jegyzőkönyvei.

^{***} 1956-ban az Egri Pedagógiai Főiskolának 300 hallgatója volt.

¹⁵ HTL56 1. ő. e. Az Egri Pedagógiai Főiskola jelentése. 622. o.; BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Bíró Lajos és Balogh László kihallgatási jegyzőkönyve.

sában, hogy „Pesten valami tüntetés készül”,¹⁶ de ezt több forrás egyértelműen cáfolja.¹⁷ Az viszont tény hogy táviratot írtak Szegedre, hogy az ott már megalakult MEFESZ-szervezet küldjön Egerbe valakit tapasztalatszerésre. Végezetül az egybegyűltek megbízták Nagy Pált, hogy a gyűlés határozatairól tájékoztassa Némédi Lajos igazgatót.¹⁸

Az intézmény vezetőjének tájékoztatására másnap délben sor is került. Mint Héregi Eszter írja „a 12 pontot Nagy Pál, Ezüst György és én vittük be az igazgatónak... Ő sápadt volt, verejtékezett. A 12 pontot a kezébe vette, minket leültetett. Olvasni próbált, de nem hiszem, hogy ez sikerült, mert a vékony papírlap úgy ugrált reszkető kezében, mint nyárfalevél a szélben.”¹⁹

A 12 pont kézhezvétele után az igazgató iskolagyűlést hívott össze, ahol hivatalosan bejelentette a MEFESZ megalakulását, ismertette a pontokat, és helytelenítette „a tüntetéssel való fenyegetőzést”, vagyis az utolsó pont törlését javasolta. A gyűlés elvetette Némédi Lajos javaslatát, és a 12 pontot változatlan formában fogadta el.²⁰

Mindeközben a küldöttek is megérkeztek Budapestre. 22-én hajnali négy órakor indultak Egerből, és a fővárosba érkezve azonnal a DISZ-székházba mentek. Balogh László és Rudolf Ottó egri küldöttek már a MEFESZ képviselőjében hallgatták a DISZ központi vezetőségének beszámolóját, csakúgy, mint a szegediek. A többi jelenlévő még a DISZ szervezeteit reprezentálta. A beszámoló után a konferencia két szekcióra oszlott, az egyik az október 27-ére összehívni tervezett diákszékházba elterjesztendő programot dolgozta ki, míg a másik, amelybe az egri küldötteket sorolták, az új ifjúsági szervezet szervezeti szabályzatának összeállításán fáradozott. A konferencia munkája áthúzódott október 23-án délelőttre is. Ekkor az egriek is tanúi lehettek a műszaki egyetemről jött küldöttek megérkezésének, akik előadták, hogy az egyetemi ifjúság előző nap este hozott határozata értelmében a Budapesti Műszaki Egyetem diákjai és tanárai 23-án délután néma tüntetést rendeznek a lengyel ifjúság iránti szolidaritásukat kifejezendő, melynek keretében a Bem-szoborhoz vonulnak és megkoszorúzzák azt. Azért érkeztek a konferenciára, hogy ezt a határozatot a DISZ központi vezetésével jóváhagyassák. A jóváhagyás meg is történt, sőt egy olyan határozat is született, hogy a DISZ-vezetők és a konferencia küldöttei is részt vesznek a délutáni tüntetésen. Így is történt, bár a délelőtti folyamán háromszor is kaptak olyan

¹⁶ Heves Megyei Levéltár (továbbiakban: HML) XXV-21/B 787/1957 Törös Károly és társainak pere. Balogh György vallomása.

¹⁷ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Bíró Lajos, Balogh László és Rudolf Ottó kihallgatási jegyzőkönyvei; Rudolf Ottó: Emlékeim az egri 1956-ról. (Kézirat) Némédi Lajos főigazgató 1957. június 8-án kelt levele a Szegedi Pedagógiai Főiskola Fegyelmi Bizottságához. A Szegedi Főiskola irattára F. Biz 19/1957. Nagy István szegedi kutató szíves ajándéka.

¹⁸ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Bíró Lajos és Balogh László kihallgatási jegyzőkönyvei.

¹⁹ Héregi Eszter visszaemlékezése.

²⁰ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Bíró Lajos kihallgatási jegyzőkönyvei.

híreket, hogy a tüntetést a belügyminiszter nem engedélyezi. A küldötteket autóbusszokkal vitték az akkor még romos Erzsébet híd pesti hídfőjének közelében álló Petőfi-szoborhoz. A két egri a Március 15-e tértől a Bem-szoborig, majd onnan a Parlamentig követte az eseményeket, a Kossuth téren azonban különváltak. Rudolf Ottó budapesti lévén hazament a szüleit meglátogatni, Balogh László pedig meghallgatta Nagy Imre beszédét, majd a Keleti pályaudvarra ment, hogy megkísérelje a visszatérést Egerbe. Ez – viszontagságos utat megjárva – október 24-én délelőtt sikerült is.²¹

Október 23-án az egri pedagógiai főiskolán a MEFESZ ideiglenes szabályzatának megvitatására került sor, de emellett elvi kérdésekről is élénk eszmecsere folyt. Galamb Éva hallgató a MEFESZ és a párt viszonyának kérdését vetette fel, amelyhez többen hozzászóltak. Források Kocsis Sándor pártbizottsági tagot és Friedrich Ferenc főiskolai hallgatót említik név szerint a felszólalók közül. A vita az SZKP XX. Kongresszusának határozatait is érintette, de többen felvetették azt a kérdést is, milyenek kell lennie az igazi marxista-leninista pártnak. A gyűlésen felszólalt a szegedi MEFESZ küldötte, Szőke Sándor is. Ő a szegedi diákság tapasztalatait tolmácsolta, így többször is hozzászólt, majd egy szegedi diáktársának a versét olvasta fel.²²

A MEFESZ-gyűlés együtt hallgatta Gerő Ernő esti rádióbeszédét, amit értetlenséggel fogadott. Szó esett még a szakmai vizsgákról és egy kéttagú intézőbizottság felállításáról is, amely nyáron intézné a szervezet ügyeit.²³ Ezen a gyűlésen választották meg az egri MEFESZ-szervezet vezetőségét is, melynek tagjai között ott találjuk Bíró Lajost, Nagy Pált, Balogh Lászlót – ők hárman alkották az elnökséget –, valamint Erdei Etelt, Héregi Esztert, Kozári Piroskát, Lacza Jolánt, Maczkó Magdát és Szikra Zoltánt is.²⁴

Ebben a légkörben érkeztek a megyébe az október 23-i budapesti események hírei. „A megyében – írta később a megyei rendőr-főkapitányság politikai nyomozó osztályának jelentése – 23–24. és bizonyos értelemben 25-e is a várakozás időpontja volt. Egyrészt a budapesti események alakulását figyelték, másrészt pedig a megyei székhelyen folyó eseményeket kísérték figyelemmel.”²⁵ Az 1956 október 23-át követő három napban különösebb események nem történtek Egerben, bár a hangulat igen feszült, várakozással teli volt.²⁶

²¹ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Balogh László kihallgatási jegyzőkönyvei és Rudolf Ottó 1957. április 9-i tanúvallomása; Rudolf Ottó: Emlékeim az egri 1956-ról (Kézirat).

²² A Szegedi Pedagógiai Főiskola Fegyelmi Bizottságának jegyzőkönyve 4/1957. Nagy István szegedi kutató szíves ajándéka.

²³ HML, XXV-21/B 787/1957 Balogh György vallomása.

²⁴ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Bíró Lajos kihallgatási jegyzőkönyvei.

²⁵ ÁSZTL, V-150371/1 2. o.

²⁶ Uo.

A MEFESZ küldöttei október 24-én, illetve 25-én érkeztek vissza a fővárosból. Ugyanakkor nemcsak Szegedről, hanem Pécsről, Miskolcra, sőt Budapestről is jöttek egyetemista küldöttek a főiskolára. A szinte folyamatos diákgyűléseken a szegedi küldöttek olvasták fel követeléseiket, majd Nagy Pál egri hallgató ismertette az egri MEFESZ memorandumát, amely követelte a felsőoktatás reformját, a katonai oktatás és a kötelező testnevelés megszüntetését, valamint a marxista tárgyak óraszámának csökkentését. Az orosz nyelv oktatása nem került szóba, hiszen az akkor már fakultatív volt.²⁷ Természetesen beszámolt a fővárosban szerzett tapasztalatokról Balogh László és Rudolf Ottó is. (Ez nem egy napon történt, hiszen Rudolf Ottó később érkezett vissza Egerbe.) Balogh László szabadságharcáról, majd Rudolf Ottó fegyveres puccsról beszélt.²⁸ Balogh László beszámolója nagy vihart kavart a főiskolán, s eredményeképpen élénk vita bontakozott ki a budapesti eseményekről, amint erről egy szemtanú beszámolt. „Csütörtökön, mikor mentem fel a főiskolára, Balogh László vezetőségi tag számolt be a pesti eseményekről. Abban az időben értem oda, amikor a parlamenti tömegtüntetést beszélte el. Röviden szólt a stúdió körül történt eseményekről is, de azt inkább csak hallomásból rekonstruálta. A hallgatók kérdéseket tettek fel, hogy kik voltak a felvonuláson, kik szállítottak fegyvert, mire azt a választ kapták, hogy fegyvert katona és rendőrház egyének is adtak a tüntetők kezébe, de teherautókon munkásruhás egyének is vittek. Hogy valóban munkások voltak-e, arra azt a választ adta, hogy úgy néztek ki. Egy részükről meg lehetett állapítani, hogy munkásfiatal, illetve diák volt.”²⁹ A beszámolót követően a marxista tanszék vezetője is hozzászólt, aki szintén Pestről tért vissza egy értekezletről, s szintén szemtanúja volt fővárosi eseményeknek. Megállapította, hogy az egyetemisták tüntetése fegyelmetlenül indult, véleménye szerint a jogászok kezdtek „oda nem való jelszavakat hangoztatni.” Azt is elmondta, hogy véleménye szerint a „tüntetők sleppjeként látni lehetett tipikusan jampec, dologtalan elemeket is.” Ez elgondolkodtatta a jelen lévőket.³⁰ A beszámolókat követően zártkörű MEFESZ vezetőségi ülésre került sor.

Az intézmény forrongott, de a tanítás október 27-ig folytatódott. Október 26-án még sor került a történelem–földrajz és a matematika szakosok közötti hagyományos labdarúgó-mérkőzésre is a város széli Spartacus pályán. A mérkőzés után, a még izzadt salakos játékosok szurkoló diáktársaiktól értesültek, hogy „nagy zrí van a városban”.³¹ Még 27-én szombaton is 6-8 hallgató volt jelen a foglalkozásokon. Ezt követően viszont a diákok többsége már nem ment órákra.

²⁷ HML, XXV-21/B 787/1957 Törös Károly vallomása.

²⁸ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Jegyzőkönyv Bíró Lajos 1957. június 8-i ügyészi kihallgatásáról.

²⁹ HML, XXV-21/B 787/1957 Balogh György vallomása.

³⁰ Uo.

³¹ Nagy Béla egykori főiskolai hallgató visszaemlékezése (Kézirat).

Az egri MEFESZ-szervezet tevékenysége a forradalom napjaiban négy kérdéskör köré csoportosítható: a forradalom vezető testületeiben való szerepvállalás, a fegyveres testületek munkájában való részvétel, a megye településein végzett felvilágosító munka, és a Szabad Eger Rádió működtetése.

A forradalom vezető testületeiben való szerepvállalás

Azt minden forrás szinte egybehangzóan állítja, hogy az egri forradalmi események középpontjában az Egri Pedagógiai Főiskola állt. A Heves megyei eseményekkel foglalkozó ún. Fehér Könyv több bekezdést is szentel a főiskolai oktatók és hallgatók tevékenységének. Ezek a következőkről tájékoztatnak: „A főiskolán megalakult MEFESZ... a kezdeti napokban mérsékletes és demokratikus ténykedései főleg a szocializmus építését célzó helytelen politikai, gazdasági módszerek ellen irányultak. Tehát a mozgalmuk a népi demokratikus államrend megerősítésére irányuló törekvéseket tartalmazott. Ebben a törekvésben az ifjúságot támogatta a tanári kar is, mivel úgy látták, hogy az ifjúság megmozdulása alapvetően helyes célok érdekében történt... Azt mondhatjuk, hogy minden fontos akció a főiskoláról indult ki és oda futott be.”³²

A MEFESZ kezdeményezésére alakult meg október 26-án a Nemzetőrség Városvédelmi Tanácsa, melynek székhelye a Pedagógiai Főiskola lett. Tagjai között ott találjuk Bíró Lajos adjunktust, Balogh László és Nagy Pál főiskolai hallgatókat, valamennyien a MEFESZ elnökségének tagjai, Brozmann Jánost a szakszervezetek megyei tanácsának képviselőjében, Csányi Mihály őrnagy helyőrségparancsnokot, Körmöczi József alezredest, a rendőrség parancsnokát, Máté Béla és Jobb László honvéd főhadnagyokat, Putnoki Lászlót a megyei párt VB tagját, Tajti Józsefet, a dohánygyári fiatalok képviselőjét és Laczkó Tóth Péter színházi rendezőt. A bizottság megalakulására az egyik résztvevő így emlékezett: „1956. október 26-án bent voltam a főiskolán, és szólt nekem a Bíró Lajos, hogy gyere már be, megfontolt emberekre van szükség. Be is mentem a MEFESZ-hez, és ott egy 10-12 főből álló társaságot találtam. Volt ott rendőr, katona, a Dohánygyár DISZ-titkára, Bíró Lajos, Némedi Lajos és még néhány civil. Úgy döntöttek, hogy városvédelmi bizottmányt kell létrehozni, hogy az esetleges rablást, fosztogatást megakadályozzák. Ennek a vezetője Körmöczi rendőr alezredes lett.”³³ A városvédelmi tanács megalakulását kiáltványban hozták a lakosság tudtára.³⁴

A Városvédelmi Tanács egyik szerve a főiskola katonai tanszékén működött. A tanári szobában állították ki a nemzetőr igazolványokat, az előadóban pedig a

³² Az ellenforradalom tevékenysége Heves megyében. Kiadja az MSZMP Heves Megyei Intéző Bizottsága Eger, é. n. 5.

³³ HML, XXV-21/B 787/1957 Törös Károly vallomása.

³⁴ HTL56, 9. ö. e. Az egri eseményekkel kapcsolatos dokumentumok. 585.

kihallgatások folytak. A kihallgatási jegyzőkönyveket egy MEFESZ-képviselő hallgatózó gépelte.³⁵ A városvédelmi tanács örködött a város nyugalmán, igyekezett fenntartani a közbiztonságot, s ebben a MEFESZ jelentős szerepet vállalt.

Ott voltak a MEFESZ-vezetők a Pedagógiai Főiskola Ideiglenes Munkástanácsában is, amely október 27-én alakult. A munkástanács elnöke dr. Udvarhelyi Károly volt, tagjai közül Bíró Lajos, Balogh György, Törös Károly, dr. Szőkefalvi Nagy Zoltán, dr. Némedi Lajos, Molnár András, Vágán István Balogh Bálint, Szerencsi Kálmán, Nagy István és Gyarmati Vince nevét említik a források.³⁶ Ebben az időben a főiskola tanárai már csak külön engedéllyel léphettek az épületbe, bár ők is felsorakoztak a diákok mögött. Támogatták a forradalmi ifjúságot az MDP-tag tanárok is, akik kijelentették, hogy „nem kell világháborúval és fasizmussal riogatni senkit. Egy nyugati beavatkozás még a tőkés társadalom restaurálását sem hozza magával, hanem egy demokratikus Magyarországot eredményez, amelyben mindenki békében élhet egymás mellett. A szovjet csapatok nyugodtan kivonulhatnak, mivel kapitalizmus úgyszemint lesz, a diktatúrára pedig már nincs szükség, mert az a mi viszonyaink között már csak egy idejét múlt lenini dogma.” Később az is elhangzott részükről, hogy október 23-a egy tiszta szocialista mozgalom, amely a szovjet tankok ágyúcsövein szenvedett hajótörést.³⁷

Jelentős szerepet játszottak a MEFESZ-tagok az egri Forradalmi Nemzeti Bizottmány munkájában is. Az október 28-án a Gárdonyi Géza Színházban tartott tömeggyűlésen a városi munkástanácsok küldöttei által megválasztott 32 fős testület elnöke kezdetben Bíró Lajos, majd később Balogh László lett, a kulturális ügyeket pedig Sklánic Vince MEFESZ vezetőségi tag irányította. A bizottmány a főiskola épületében állította fel székhelyét. Már megalakulásának délutánján ülésezett, s igyekezett a felmerülő helyi államhatalmi és államigazgatási feladatokat megoldani. Ez magában foglalt a forradalmi időknek megfelelő közigazgatási átszervezést is. Egyik első döntésében felkérte a pártokat: értsék meg, a forradalmi tanács jelen helyzetében nem tud székházakat és gépkocsikat kiutalni, ezért szerencsés lenne, ha a pártszervezést a konszolidáció utánra halasztaná.³⁸ Sklánic Vince kezébe vette a megyei pártlap irányítását, átszervezte szerkesztőségét, s a városi nyomda is csak az ő vagy Bíró Lajos engedélyével fogadhatott el megrendelést.³⁹

A Forradalmi Nemzeti Bizottmánnyal egy napon alakult meg a Nemzetőrség Ideiglenes Városi Parancsnoksága is, hiszen a Nemzetőrség Városvédelmi Taná-

³⁵ HML, XXV-21/B 787/1957 Balogh György vallomása.

³⁶ HML, XXV-21/B 787/1957 Vágán István vallomása, valamint ÁSZTL, V-150371/1. 8–9.

³⁷ HTL56, 9. ő. e. Az egri eseményekkel kapcsolatos dokumentumok. 590.

³⁸ ÁSZTL, V-150371 4.

³⁹ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Jegyzőkönyv Bíró Lajos 1957. június 8-i ügyészi kihallgatásáról.

csának mandátuma a nemzeti bizottmány megalakulásával lejárt. A közvetlenül a Nemzeti Bizottmány alárendeltségébe tartozó testület parancsnoka Jobb László honvéd főhadnagy lett, aki utasításokat kizárólag a nemzeti bizottmánytól fogadott el. A parancsnokság tagjai voltak Tompa András rendőr százados és Nagy Pál főiskolai hallgató, aki a MEFESZ-t képviselte a testületben.

A Líceum épületének első emeletén október utolsó napjaiban szinte forrt a levegő. Itt székelt a MEFESZ-vezetőség, a Nemzeti Bizottmány és a Nemzetőrség Ideiglenes Városi Parancsnoksága, ami gyakorlatilag a városparancsnokságot jelentette. Rengeteg küldöttség fordult meg itt azokban a napokban. Az igazgatói és helyettesi irodákban működő forradalmi szervek titkárságának vezetője Héregi Eszter MEFESZ vezetőségi tag volt.⁴⁰ Ide hozták az ÁVH épületének elfoglalása után a MEFESZ tagjai a Hatóság titkos, úgynevezett operatív anyagait, amelyeket a Nemzeti Bizottmány megbízásából az ügyészség egy képviselője és a nemzetőrség politikai nyomozó osztagának vezetője tanulmányozott. Az ügyészség irányítója dr. Baranyai Ferenc megyei ügyészhelyettes volt, aki a megalakítandó új államhatalmi és államigazgatási szervek létrehozásának és működésének tervezetét is összeállította.⁴¹ Itt volt található a nemzetőrség fegyveres diákosztaga és annak R csoportja is.

Nem járhatunk tehát messze az igazságtól, ha azt állítjuk: a főiskola a forradalmi események központja volt, s nem pusztán épületként, hanem oktatóinak és hallgatóinak aktív részvétele által. A fentebb elmondottakat a BM megyei politikai nyomozó osztálya 1957-ben úgy minősítette, hogy „az Egri Pedagógiai Főiskola volt minden ellenforradalmi megmozdulás központja, az ellenforradalmi erők fő fészke.”⁴²

A fegyveres testületek munkájában való részvétel

Jóllehet a nemzetőrség fegyveres diákosztaga csak október 29-én alakult meg a MEFESZ kezdeményezésére⁴³, felfegyverzett diákok a rendőrséggel és a honvédséggel karöltve már október 24-étől teljesítettek járőrszolgálatot vagy adtak objektumőrséget.⁴⁴ Elsősorban a főiskola épületének fegyveres biztosítását látták el a katonai tanszék gyakorló fegyvereivel, amelyek inkább demonstratív jellegűek voltak, hiszen löni velük akkor sem lehetett volna, ha lett volna hozzájuk lőszer.⁴⁵ A tömeg állandóan hullámozott a Líceum épülete előtt, ezért az őrség a

⁴⁰ HML, XXV-21/B 787/1957 Balogh György vallomása.

⁴¹ Heves Megyei Ügyészség Eger 1957. BÜL 123. sz. Vádirat Bíró Lajos és társai ellen népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntette miatt indított bűnügyben.

⁴² ÁSZTL, V-150371/1. 8–9.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Bíró Lajos szíves közlése.

kapun belül állt. Parancsnokuk kezdetben egy fiatal híradós hadnagy, Pipis József volt.⁴⁶ A katonai tanszék vezetője, Czaga István főhadnagy, a főiskola hallgatóiból felállított belső őrség mellett később egy 100 főt meghaladó fegyveres diákosztagot, sőt egy nyolctagú, úgynevezett riadócsoporthoz is szervezett.⁴⁷ A főiskolásokból álló nemzetőrcsoportot a MEFESZ sajtójának tekintette, és nem engedte beolvasztani a városi nemzetőrségbe. Parancsnokuk így nemcsak a később megalakult Városvédelmi Bizottság alárendeltségébe tartozott, hanem a MEFESZ vezetőségébe is.⁴⁸

A diákkülönítmény létszámát illetően pontos adataink nincsenek, mivel az óráról órára változott, ugyanis időközönként több főiskolás elhagyta Egert. Az biztosnak látszik, hogy 100 géppisztolyt és 30 karabélyt osztottak ki a diákok között, tehát a megalakuláskor 130-an lehettek. Feladatuk a Pedagógiai Főiskola védelme volt. Ezenkívül igénybe vették őket különböző objektumok őrzésére, de részt vettek az egri vár átfésülésében is, ahol bujkáló ÁVH-tiszteket kerestek. Parancsnokuk Czaga István, a katonai tanszék tanára, az épület belső őrségének parancsnoka pedig Bernhardt László volt. A diákosztag tagjai közül még Horváth Ferencet említik név szerint a források.

A diákosztag keretén belül működött egy R csoport, amely október 30-án alakult meg, és november 4-ig tevékenykedett. Ez a csoport is a főiskolán székelt. Vezetője Mikus Gyula főiskolai adjunktus volt. A csoport tagjai közül Lengyel Attila, Turóczi Zoltán, Dömötör Zoltán, Vitéz József, Balogh László, Balla Ernő és Greskovits László neve maradt fenn.⁴⁹

Az R csoport több államvédelmi tiszt letartóztatásában részt vett. A letartóztatottakat a főiskola épületébe vitték,⁵⁰ majd kihallgatás után a megyei börtönben helyezték el őket. A letartóztatottakat nem bántalmazták, a főiskolás lányok élelmet és cigarettát is vittek nekik. A fogvatartás célja az volt, hogy átadják őket az ügyészségnek, amely hivatott kivizsgálni az ügyüket. Az, hogy nem történt bántódásuk, és nem került sor atrocitásokra, a főiskolások mérséklő magatartásának köszönhető.⁵¹ A hallgatók és a velük tartó tanárok igyekeztek a városban a szélsőséges kilengéseket mérsékelni, és az atrocitásokat elkerülni.⁵² Számtalan példát sorolhatnánk fel a fentiek igazolására, de ezek közül csak néhányat emelünk ki illusztrációképpen.

⁴⁶ HML, XXV-21/B 787/1957 Balogh György vallomása.

⁴⁷ HML, XXV-21/B 787/1957 Törös Károly vallomása.

⁴⁸ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Bíró Lajos kihallgatási jegyzőkönyvei.

⁴⁹ ÁSZTL, V-150371/1. 8–9.

⁵⁰ HML, XXV-21/B 787/1957 Balogh György vallomása: „Amikor a katonai tanszék előadótermében voltam, épp az ávós családtagok motozása folyt. A főiskolás gépirónó panaszkodott, hogy neki kell motozni.”

⁵¹ HTL56 1. ö. e. Az Egri Pedagógiai Főiskola jelentése 624–625.

⁵² Uo. 623.

Az egyik ilyen alkalom október 26-a volt, a nagy tömegmegmozdulások első napja. Ezen a napon távolították el a városban az önkényuralmi jelképeket, és döntötték le a szovjet emlékműveket.⁵³ Amikor a népkerti, az egriek által csak „Iván”-ként emlegetett szobor ledöntésének híre eljutott a főiskolára, Némedi igazgató megkérte Törös Károlyt, a testnevelés tanszék tanárát, ismert kézilabda szakembert, hogy menjen a helyszínre, és próbálja csillapítani a tüntetőket, s ha főiskolásokat lát, hozza el őket onnan. Amikor Törös Károly odaért, a szobor már a földön hevert, s elhamvadt koszorúk füstölögtek rajta. A tüntetők éppen azon munkálkodtak, hogy egy weapon segítségével a városközpontba vontassák, Törös Károly azonban lebeszélte erről őket, így a szobor a Klapka utcában maradt, az úttesttel párhuzamosan heverve. A délutáni tüntetés hírére Törös Károly négy diákja kíséretében szintén a helyszínre sietett, mivel azonban látta, hogy a tüntetőkre semmiféle hatást nem tud gyakorolni, visszatértek a főiskolára. A tömeg az emlékmű ledöntése után a főiskola elé vonult.⁵⁴ A felvonulók jó része diák, s közöttük is különösen sok 12–16 év közötti gyermek volt.⁵⁵

A Líceum előtt mintegy 6-8000 ember követelte a vörös csillag eltávolítását az épület tornyáról. Mivel az épületbe nem engedték be őket a főiskolások, küldöttséget menesztettek az igazgatóhoz, amely követelte: rendelje el azonnal a csillag levételét. Némedi Lajos igazgató telefonon felhívta a Lakatosárugyár igazgatóját, hogy a tömeg követelésének eleget tehessen, hiszen egy több mázsás szerkezet leszereléséről volt szó, amit csak szakemberek tudtak volna végrehajtani annak veszélye nélkül, hogy emberéletben vagy az épületben kár keletkezzen. A Lakatosárugyár igazgatója arra hivatkozva, hogy felettes hatóságtól nem kapott ilyen értelmű utasítást, megtagadta a szerelők kiküldését. A csillag így maradt, a tüntetők azonban egyre dühösebbek lettek, s most már a főiskola párttitkárának, Friedrichnének a kiadatását követelték, amit az intézmény vezetése azzal szerelt le, hogy fogalma sincs róla, merre van a keresett személy. A düh csak fokozódott. A dühöt kiváltó szimbólum állványzatának megbontása viszont azzal fenyegetett, hogy a 7 mázsás monstrum vagy az épület földemét töri át óriási károkat okozva, vagy a tüntető tömegre zuhan, tehát akár megy, akár marad, baj lesz belőle. Lelkes fiatalok az állványzat elfürészeléséhez is hozzáálltak, ami gyors intézkedéseket sürgetett. Végül a Vas- és Fémipari KTSZ szerelői oldották meg a helyzetet, akik az igazgató kérésére hajlandóak voltak eltávolítani a gyűlölet tárgyát. Erre azonban csak a következő nap délelőtt került sor. Eközben a tömeg által keresett párttitkár a főiskola épületében a MEFESZ irodájában tartózkodott – a pártiroda ugyanis az egykori DISZ-titkár szobájából,

⁵³ Több forrás október 25-re teszi a szovjet emlékművek ledöntését, s ezek alapján jelen munka szerzője is egy korábbi publikációjában szintén 25-ét jelölte meg. Az azóta megismert dokumentumok azonban egyre erősebben valószínűsítik, hogy a szóban forgó események 26-án történtek.

⁵⁴ HML, XXV-21/B 787/1957 Törös Károly vallomása.

⁵⁵ ÁSZTL, V-150371/1. 8–9.

vagyis október 21-e után a MEFESZ-irodából nyílt –, s az ifjúsági szervezet funkcionáriusai nem kívánták őt kiszolgáltatni.⁵⁶ Később a párttitkár családjával együtt a Líceum épületébe költözött, és a MEFESZ védelme alatt állt. A Pedagógiai Főiskola hangszórója kezdetben mérsékletre intette a tüntetőket, de a menet eleje a főiskolásokat árulóknak bélyegezve tovább vonult egészen a tűzoltóságig, majd a nyomdához ment. A hátrébb jövők viszont megálltak a főiskola épülete előtt, és a tüntetés állítólagos szervezője néhány szót szolt az épület erkélyéről hozzájuk, majd a Himnusz és a Szózat eléneklése után feloszlottak.⁵⁷

Október 27-én a MEFESZ-vezetők és a diák nemzetőrök lincselést akadályoztak meg a városban. Egy honvéd hadnagyot, aki a városvédelmi bizottság megbízásából objektumbiztosításon vett részt a városi pártbizottságnál, az ott csoportosuló ózdiak, akik több teherautóval érkeztek a városba aznap, ÁVH-tisztnek gondolták, és üldözőbe vették. Mások szerint a hadnagy a laktanyába akarta vezetni az ózdiakat, hogy ott fegyvert szerezhessenek, de valaki az utcán lévő tömegből azt kiáltotta, hogy ávós.⁵⁸ Egy harmadik verzió szerint, amikor az ózdiak teherautója a vezetőfülke felhágóján álló hadnaggal a Trinitárius templom, egriesen a Rossztemplom elé ért, a templommal szemben lévő kocsmából, a Kacsából kilépő személy kiáltotta rá, hogy ávós. Bárhogyan is történt, a tisztet a tömeg ütlegetni kezdte. A helyszínre érkező rendőrök a további atrocitásokat megghiúsítandó, őrizetbe vették, és nagy tömeg kíséretében a rendőrség épületébe vitték. Látva, hogy a tüntetők nem tángitanak, és a rendőrség épületének megostromlására is készek, ha a hadnagyot nem adják ki, végül a szerencsétlent a tömeg közé lökték, ahol ismét verni kezdték, majd a már több sebből vérző embert a Dobó tér felé hurcolták lincselési szándékkal. Ekkor főiskolások vették körül a már öntudatlan hadnagyot, és „eszméletlen embert nem akasztunk” felkiáltással a kórház épületébe vitték. A tömeg azonban oda is követte őket, s ismét a tiszt kiadatását követelte. A kórház igazgatója betegeinek biztonsága érdekében először nem akarta befogadni a sebesültet, de látva állapotát és a helyzetet, végül rejtkehelyet kerestek neki, miközben önkéntes orvosok és nővérek ellátták sérüléseit. A tüntetők közben betörték a kórház kapuját, de nem hatoltak be az épületbe. Bíró Lajos és két géppisztolyos főiskolás állta útjukat, és igyekeztek megnyugtatni őket.⁵⁹ „Két rajz szakos hallgatómmal álltam ott szemben a tömeggel, amelyből időnként a ruhámat is megmarkolva követelték a hadnagy kiadását, én azonban megállás nélkül igyekeztem nyugtatni őket. Két oldalamon a két hallgató géppisztollyal a nyakában. Az egyik, Túróczi Zoli ökölvívó volt, a másik, Tamási pedig első osztályú birkózó, úgyhogy elég masszívan álltak ott, meg

⁵⁶ HTL56, 1. ö. e. Az Egri Pedagógiai Főiskola jelentése. 622–623.

⁵⁷ HML, XXV-21/B 787/1957 Törös Károly vallomása.

⁵⁸ HTL56, 6. ö. e. A Heves megyei Kiegészítő Parancsnokság jelentése 372. o., valamint az Egri Járási Kiegészítő Parancsnokság jelentése 392–393.

⁵⁹ HTL56, 1. ö. e. Az Egri Pedagógiai Főiskola jelentése 624.

fegyverük is volt, de hát mégiscsak hárman voltunk. Azt csak mi tudtuk, hogy a két géppisztoly a főiskola katonai tanszékéről való, s még verekedésre sem voltak jók, mert mindjárt szétestek volna, de egyébként sem állt volna szándékunkban használni. Azt azért a szemem sarkából láttam, hogy Túróczi Zoli olyan erősen markolja a fegyvert, hogy teljesen kifehéredtek kézfejének bütykei. Csaknem másfél óras kiabálás után, amibe szinte teljesen berekedtem, a tömeg végül szétoszlott. Éjjel egy önként jelentkező, azt hiszem Szabó Tamásnak hívták, a főiskolásokhoz csatlakozott egri fiatal csempészte ki a hadnagyot, és vitte gépkocsin, azt hiszem Miskolcra.”⁶⁰

A falujárás

A BM megyei politikai osztálya tudni vélte, hogy a Pedagógiai Főiskola diákjait az Egerbe érkezett MEFESZ-küldöttek arra készítették fel, hogy Gyöngyösön és Hatvanban is tüntetéseket szervezzenek.”⁶¹ Ez természetesen nem felel meg a valóságnak, semmi nyoma nincs az eddig fellelt többi dokumentumban. Az viszont tény, hogy Budapestről érkeztek MEFESZ-képviselők konkrét feladatokkal a főiskolára azzal a céllal, hogy felkészítsék a diákságot a vidéki forradalmi szervek létrehozásához nyújtandó segítségre.⁶² Ezek a brigádok több adat szerint október 25-én este a 32. AKÖV közreműködésével már el is indultak a környező falvakba.⁶³ Bármilyen sokan állítják is, az október 25-i indulás képtelenség. Götzinger Károly és hat társa, az ELTE diákjai ugyanis az Országos Nemzeti Bizottság október 29-ei keltezésű, Kuczka Péter által aláírt megbízólevelével érkeztek Egerbe. Ráadásul a kiállító szerv, az Országos Nemzeti Bizottság sem létezett október 25-én, hiszen csak 28-án alakult. A budapesti fiatalok október 31-én délután négy óra tájban tehergépkocsin érkeztek Egerbe, és azonnal felvették a kapcsolatot a helyi MEFESZ-szel. Bíró Lajos és Sklánic Vince fogadta őket, akiknek bemutatták megbízólevelüket, és ismertették a fővárosban rájuk bízott feladatot. Az általuk képviselt program a következőket tartalmazta: 1. továbbra is szocialista társadalmat építünk; 2. az elkövetett hibákat törvényes úton kell kijavítani; 3. fel kell számolni a tagosítások során elkövetett hibákat; 4. el kell törölni a kötelező beszolgáltatást; 5. emelni kell a fizetéseket; 6. demokratikusan választott testületeket kell állítani a községek élére; 7. el kell kerülni a szovjet csapatokkal való fegyveres harcot, de el kell érni, hogy a szovjet hadsereg kivonuljon Magyarországról; 8. Magyarország legyen semleges állam; 9. minél hamarabb szabad választásokat kell tartani több párt részvételével. A jelenlévők a programmal egyetértettek, és segítségükről biztosították a budapesti

⁶⁰ A szerzőnek Bíró Lajossal készített interjúja.

⁶¹ ÁSZTL, V-150371/1. 8–9.

⁶² A szerzőnek Bíró Lajossal készített interjúja.

⁶³ ÁSZTL, V-150371/1. 8–9.

küldöttéket. November 1-jén délután a Líceum, vagyis a pedagógiai főiskola épületében, mintegy 50 fő részvételével gyűlést tartottak a falujárásra jelentkezőknek. A résztvevők többsége a főiskola diákjai és tanárai közül került ki, de eljöttek a honvédség képviselői és a Gárdonyi Géza Színház művészei közül is néhányan. Götzinger Károly ismertette a feladatot, majd kérdésekre válaszolva elmondta, hogy természetesen a kommunista párt képviselői is bekerülhetnek a községi nemzeti bizottságokba, ha megválasztják őket, és jó lenne, ha a termelőszövetkezetek együtt maradnának. Azt is kérte, hogy a falujárók írják össze az élelmiszer-felesleget, melyet majd az Országos Nemzeti Bizottság Budapestre szállíttat, a főváros lakosságának élelmezését biztosítandó. Ezután alakították meg a kétfős csoportokat. Minden csoport egy tanárból és egy diákból állt. Védelmükre egy fegyveres katonát rendeltek, másnap három-háromfős csoportok indultak a falvak lakosságát felvilágosítani. Sok idejük azonban nem maradt a vállalt feladat teljesítésére, de a rövid idő miatti kevéske tapasztalat is azt látszott igazolni, hogy a vidéknek nem is nagyon volt szüksége erre a felvilágosításra.⁶⁴

Szabad Eger Rádió

Hogy kiben vetődött fel a gondolat az ÁVH épületében található adóvevő készülék felhasználásával a Szabad Eger Rádiót létrehozni, azt ma már homály fedi, de az bizonyos, hogy a műszaki feltételek megteremtéséhez a miskolci egyetemtól kértek segítséget. 1956. október 28-án Sklánc Vince Bíró Lajos tanársegéd és egy másik főiskolai hallgató társaságában Miskolcon járt, és a diákparlament elnökével, Fekete Simonnal tárgyalt annak érdekében, hogy a miskolci egyetemisták segítsenek Egerben egy rádióállomást felállítani.⁶⁵ Miskolcra már érkeztek Egerbe korábban is egyetemisták – mint Törő Géza vagy Renn Oszkár –, ők azonban nem a rádió felállításának ügyében jártak.⁶⁶ A miskolci diákparlament egy hatfős delegációt küldött Egerbe a rádióval kapcsolatos műszaki problémák megoldására. A küldöttséget egy egyetemi oktató vezette. A munkálatok irányítására a már korábban érkezett miskolci Törő Géza kapott megbízást az egeri MEFESZ-vezetőktől. A csapat kiszállt a főosztály épületébe, szemrevételezte a készüléket, majd miután úgy döntött, hogy annak jobb helye lenne a főiskolán, átszállították azt, és az épület tornyában állították föl, ahol már a vörös csillag helyén a nemzeti trikolor lengett.

A csillag leszerelése sem tartozik a mindennapi történetek közé. Fentebb már említettük, hogy a város lakossága követelte a számára idegen jelkép eltávolítását, s buzgó fiatalok a vasszerkezet elfürészelésének is nekiláttak, ezért a tragé-

⁶⁴ BMLFM XXV-3/B 1192/1957. Götzinger Károly 1957. május 6-i kihallgatási jegyzőkönyve.

⁶⁵ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Jegyzőkönyv Bíró Lajos letartóztatott ügyészégi kihallgatásáról, 1957. június 8.

⁶⁶ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Ruhman Imre kihallgatási jegyzőkönyvei.

diát elkerülendő, a főiskola igazgatója már napok óta kereste a megfelelő szakembereket a művelet elvégzéséhez, vállalkozó azonban nem akadt. Végül az egri Vas- és Fémipari KTSZ vezetője elvállalta a munkát, de csak azzal a feltétellel, ha a megyei pártbizottságtól erre engedélyt kap. Az engedély azonban késett. A munkálatokat azzal igyekeztek elodázni, hogy a csillag leszerelése a toronyról állványozás nélkül életveszélyes. Ez egyébként igaz is volt, hiszen az eltávolítandó szimbólum 7 mázsát nyomott. Mindenesetre Zahar Endre műhelyvezető 27-én reggel elindult a munkálatokat megelőző helyszíni szemlére. A mintegy 30 perces helyszíni szemle után 10 óra tájban érkeztek a szerelők a Liceumba. Kaknics Alajos, a csillag egyik leszerelője ekkor találkozott először nemzetőrökkel, akik az épület bejáratánál álltak. Jóval tíz óra után megjött az engedély az MDP megyei pártbizottsága harmadtitkárának az aláírásával, s így tíz óra harminckor megkezdődhetett a munka.

A szerelők kötelekkel és szerszámokkal felmásztak a csillagvizsgáló tetejére, s a brigádvezető irányításával nekiláttak a leszerelésnek. Addigra már megtörtént az áramtalanítás is, hiszen a csillagot több száz 500 wattos izzó világította meg, melyeket a csillag egyik oldalát fedő üvegborítás alá szereltek fel. A vörös csillagot az egri lakatosárugyár készítette. Forgószerkezet volt, a kupola alatti teremben egy körülbelül másfél méter átmérőjű fogaskerék volt elhelyezve, s ennek a középpontjából nyúlott ki a csillagot tartó csőszerkezet, amelyet sebességváltó közbeiktatásával egy 10 lóerős villanymotor forgatott. A vázszerkezet ötvenszer ötven centiméteres szögacélból készült, hiszen nagyon erős szélnyomásnak kellett ellenállnia. A váz akkora volt, hogy egy ember kényelmesen sétálhatott benne. A csillag szárnytávolsága 6 méter volt, középpontja a kupola fölött nyolc méterrel helyezkedett el. A leszerelés nem kis szakértelmet igényelt, de legalább ennyi bátorságot is, hiszen az 53 méter magas torony tetején magasló szerkezeten egyensúlyozni emberpróbáló feladat volt. Ezt Kaknics Alajos és Győrfi István, a KTSZ egyes műhelyének dolgozói végezték el. Legelőször felhágóbilincseket szorítottak a szerkezetet tartó rúdra, melyen elsőként Kaknics, majd Győrfi kapaszkodott fel a csillag belsejébe. Ezután az egyik oldalt borító üveglapokat, majd a másik oldalt fedő lemezborítást távolították el. Minthogy a beszáradt gitt eltávolítása nagyon sok időt és energiát vett volna igénybe, ezért az üvegtáblákat kalapáccsal verték ki. Ez a csörömpölés hívta fel a Liceum környékén járó emberek figyelmét a munkálatokra, s rohamosan elterjedt a hír a városban: „verik a csillagot a Liceum tetejéről”.⁶⁷ Ezután a szárnyak leszereléséhez fogtak. „Nyírókalapáccsal ’elcvikkoltuk’ a csavarokat – emlékezett Kaknics Alajos, – aztán a szárnyakat, egyiket a másik után kötéllel leeresztettük. A legnehezebb feladat az utolsó szárny leeresztése volt, hiszen akkor már csak az egy szál rúd és az általunk felszerelt felhágóbilincsek álltak rendelkezésünkre. Dél felé járhatott az idő, amikor az utolsó szárnyat is leengedtük, s ott állt magában a

⁶⁷ Abkarovits Ágnesnek Kaknics Alajossal készített interjúja.

tartóoszlop. A munkálatokat a torony teraszáról tanárok és diákok is figyelemmel kísérték közöttük Darvas Andor⁶⁸ bácsi, Dobós gimnazista⁶⁹ koromban fizikatanárom, és cserkész-parancsnokom is. Amikor már csak a rúd maradt, Darvas Bandi bácsi egy nemzeti lobogót hozott valahonnan, amit még az eddigieknél is veszélyesebb művelettel a csillag tartóoszlopához erősítettünk.”⁷⁰

Az ÁVH rádiója tehát megérkezett a főiskola tornyába. A stúdiót a szintén a toronyban található földrajz tanszéken rendezték be. Az antenna felszereléséről az egri postások gondoskodtak Szarka Gyula miskolci egyetemista felügyelete alatt.⁷¹ A munkálatok láttán a földrajz tanszék vezetője, dr. Udvarhelyi Károly megkérdezte az ott sürgölődőktől, hogy van-e erre a tevékenységre valamiféle meghatalmazásuk, s egyáltalán milyen szervtől kapták a stúdió létesítésére az utasítást. A kérdésre egy antantszijas, de egyébként civil ruhás férfi előhúzott a zsebéből egy pisztolyt, és az asztalra dobva ezt mondta: itt a meghatalmazás. Ez elég meggyőző – felelte Udvarhelyi Károly, s a korábbi felszólításnak eleget téve távozott a főiskoláról.⁷² A szerelés irányítójának zsebében természetesen – mint azt már korábban leírtuk – ott volt az egri MEFESZ-vezetés engedélye is, de úgy látszik, szerette a hatásvadász jeleneteket.

Az adó üzembe helyezésére november 1-jén került sor. Ezt a miskolciak és az egri rendőrség egyik alkalmazottja végezte. Délelőtt 10 óra körül bekötve és behangolva a rádió megkezdte a próbaadásokat, s az éterben felcsendült Nagy Mária főiskolai hallgató hangja: a Szabad Egri Rádió megkezdte működését a 43 méteres hullámhosszon.⁷³ A próbaadások alatt üzembe helyeztek öt vevőkészüléket is, melyeken a külföldi adók magyar nyelvű adásait kívánták folyamatosan hallgatni. Törő Géza jelentette a MEFESZ-vezetésnek, hogy a készülék adásra kész. A híre Biró Lajos ment fel a toronyba a munkálatok eredményét szemrevételezni. Felhívta az ott dolgozók figyelmét, hogy az adásba kerülő szövegeket a MEFESZ vezetésével előzetesen engedélyeztetni kell.⁷⁴ A rádió a főiskola MEFESZ-szervezetének irányítása alá tartozott. Ez az adót műszakilag üzemeltető miskolci egyetemisták határozott kérése volt, bár ők nem sok beleszólást engedtek a stúdió munkájába. A készüléket Himmer Miklós rendőr törzsőrmester, az egri rendőrkapitányság távírdásza hangolta be és ő is kezelte. Hogy milyen távolságra jutott el az adás, az talán azzal jellemezhető, hogy egyszer a Szabad Európa Rádió bement: „Halló, szabad egri rádióállomás, 20 kg ciklus-

⁶⁸ Darvas Andor 1956 októberében a pedagógiai főiskola fizika tanszékének vezetője volt.

⁶⁹ Az egri Dobó István Gimnáziumról van szó.

⁷⁰ Abkarovits Ágnesnek Kaknics Alajossal készített interjúja.

⁷¹ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Ruhman Imre kihallgatási jegyzőkönyvei.

⁷² HTL56, 1. ö. e. Az Egri Pedagógiai Főiskola jelentése 624.

⁷³ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Nagy Mária 1956. április 6-i tanúkihallgatási jegyzőkönyve.

⁷⁴ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957 Ruhman Imre kihallgatási jegyzőkönyvei.

sal menjetek feljebb, mert adásokat zavaros.” Majd mikor a hangolás megtörtént: „Maradjatok ott, adásokat tiszta”.⁷⁵

A belépési engedélyeket is a miskolciak adták ki. Ilyen engedély nélkül, melyeket egyébként fedőnevekre állítottak ki, senki sem léphetett a rádió helyiségeibe. Bíró Lajos több tanár kollégáját is felkérte, hogy segédkezzenek az adó munkájában. Így megfordult a rádiónál Berzy András, az irodalomtörténeti tanszék és Nagy József, a történelem tanszék tanára, s dolgozott ott Langmar Ilona, a földrajz tanszék, Nyíri Lászlóné és Zbiskó Ernőné, az orosz tanszék tanárnői is.⁷⁶ A rádió és a MEFESZ-vezetőség közötti kapcsolattartással Kozári Piroska főiskolai hallgatót bízták meg.

A vevőkészülékek mellett ülő főiskolások a híreket gondosan leírták, és a főiskola oda irányított gépírónőivel legépelgették. A hírszöveget tartalmazó papírlapon feltüntették az adót, ahonnan a hír származott, és azt is, hogy ki vette az adást. Albicz Szabina, Bátki Zsuzsanna, Kádár Katalin, Kormos Ilona, Nagy Angéla, Nagy Erzsébet, Nagy Mária, Nagy Tibor, Papp Gabriella, Sallai Ilona, Szlonka Ágnes, Wagner Teréz jegyzeteltek a rádiókészülékek mellett, az általuk rögzített híreket pedig Bóta Klára, Gál Gabriella és Elek Miklósné írták gépbe.⁷⁷ A vevőkészülékek kezelésében egri híradós sorkatonák is segítettek.

Nemcsak a magyar nyelvű adásokat figyelték, hanem az orosz, az ukrán és a cseh nyelvűeket is. Nyíri Lászlóné és Zbiskó Ernőné az ilyen nyelvű adásokat hallgatták és fordították.⁷⁸ A gépelt anyagot Langmar Ilona tanárnő gyűjtötte dossziéba, majd ezeket átadta a bemondóknak, s a beolvasás után archiválta azokat. Hat ilyen dossziéja gyűlt össze a rádió működése alatt.⁷⁹

A rádióbemondói teendőket a város színészei látták el. Ők a MEFESZ kérésére vettek részt e munkában.⁸⁰ Reggel 6-tól délelőtt 10 óráig Fontos Magda és Sárközi Zoltán, 10-től 14 óráig Bod Teréz és Forgács Kálmán, 14-től 18 óráig Solti Bertalan és Szende Bessy, 18-tól 22 óráig pedig Déri Mária, Kenderesi Tibor és Újlaki Béla teljesített szolgálatot a rádiónál. November 3-án csatlakozott hozzájuk Forgács Tibor és Kovács Emil, de megfordult a rádiónál Kalmár András rendező is. A beosztást Langmár Ilona, a földrajz tanszék oktatója készítette, feltehetően Kalmár András segítségével, mert a Bánk bán éppen folyó próbáit ez a munka nem zavarta.⁸¹

⁷⁵ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Fonád Gyula 1957. április 10-i tanúkihallgatási jegyzőkönyve.

⁷⁶ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Bíró Lajos kihallgatási jegyzőkönyvei.

⁷⁷ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Lásd Bóta Klára, Gál Gabriella és Elek Miklósné tanúkihallgatási jegyzőkönyveit.

⁷⁸ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Zbiskó Ernőné 1957. február 20-ai tanúkihallgatási jegyzőkönyve.

⁷⁹ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Langmár Ilona 1957. március 28-i kihallgatási jegyzőkönyve.

⁸⁰ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Kenderesi Tibor kihallgatási jegyzőkönyve.

⁸¹ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Kenderesi Tibor kihallgatási jegyzőkönyve.

Az egri adón sugárzott műsor három csoportra osztható: 1. hírek, 2. üzenetek, 3. irodalmi műsor. Az irodalmi műsort, bár a forrásokból egyértelműen nem állapítható meg, de nagyon valószínű, hogy az egyik színész állította össze. Főleg versek, elsősorban hazafias költemények hangzottak el. A beolvasott művek szerzői között Petőfi, Vörösmarty, József Attila, sőt az egyik budapesti MEFESZ küldött, Götzinger Károly neve is megtalálható volt. Az üzenetekben elsősorban elszakadt családtagok próbáltak kapcsolatot találni egymással, vagy tájékoztatni szeretteiket hogylétükről. Az egri rádió azokat az üzeneteket is sugározta, amelyek más, általuk lehallgatott magyar nyelvű adókon hangzottak el, és Heves megyei vonatkozásai voltak.⁸²

Hogy a hírszerkesztést valójában ki vagy kik végezték, a pillanatnyilag rendelkezésre álló dokumentumokból nem állapítható meg egyértelműen, de valószínű, hogy minden leadásra kerülő anyagot Törő Géza írt alá.⁸³

A hírek nagyon széles skálán mozogtak. A Fradi megalakulásától a legfrissebb versekig, s forrásokul nemcsak a már említett adókat, hanem a sajtót is felhasználták. Nemzetközi híryanag meglehetősen kevés volt. Legfeljebb a szuezi válsággal vagy a szovjet–magyar viszonytal foglalkoztak, és azzal, hogy a Szovjetuniót nem számítva az egész világ Magyarországgal van, támogatnak bennünket, s mindenünnen önzőlk a segély az országba. Sokat foglalkoztak az ÁVH tevékenységével. Több híradás szólt a Hatóság embereinek lefegyverzéséről, a „gyilkos bérencekről, akik magas fizetés ellenében képesek voltak saját honfitársaik százait börtönbe vetni, vagy halálra ítélni”. Elhangzott, hogy „a tisztító harcokban elesett ÁVH-sok pénzét a nép Júdás pénznek tekintette, és ÁVH igazolványával együtt a hullá mellére tűzte, mint olyat, amihez vér és átok tapad,” hogy a nép az utcára szórt káderlapokat a Szózat éneklése mellett elégette.⁸⁴ Szívesen foglalkozott az egri adó a Köztársaság téri kazamaták borzalmival. Tájékoztatták hallgatóikat, hogy „a nép lázas munkával igyekszik felkutatni az ÁVH kínzókamráiban sínylődő szerencsétlen áldozatokat.⁸⁵ Beszámoltak arról is, hogy „az MDP-székház alatt robbantani és fűrni kezdtek, és sok sikertelen kísérlet után végre feltártak egy labirintust, ahonnan derékig érő szakállú emberek jöttek ki, akiket az ÁVO-sok zártak oda, hogy élve eltemessék őket.”⁸⁶ Ez utóbbi híradás azt is bizonyítja, hogy a hírek valódiságának ellenőrzésére nemigen volt módjuk vagy idejük a műsor összeállítóinak, s ők is részesei voltak annak az általános vélekedésnek, hogy az ÁVH-ról a legelképezhetőbb gonoszság

⁸² BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Götzinger Károly 1957. május 8-i és Langmár Ilona 1957. március 28-i kihallgatási jegyzőkönyve.

⁸³ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Jegyzőkönyv Himmer Miklós előzetes letartóztatott 1957. május 9-i ügyészégi kihallgatásáról.

⁸⁴ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Langmár Ilona 1957. március 28-i kihallgatási jegyzőkönyve.

⁸⁵ Uo.

⁸⁶ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Gál Gabriella 1957. március 26-i tanúkihallgatási jegyzőkönyve.

is elképzelhető. Szó esett a hírekben arról, hogy nemzeti szabadságharcunk védelmében még a kisgyerekek és a lányok is harcolnak. Benzines palackokat dobálnak az orosz tankokra, eléfekszenek a páncélosoknak.⁸⁷ A legszemléletesebben Langmár Ilona, a Szabad Eger Rádió egykori munkatársa jellemezte az egri adásokat: „Szó esett elesett fiatalokról, tizenkét éves hősookról, ÁVH-s fogságból megtért édesapákról, öreg nénikről, akik az esti szürkületben sem félnek odamenni az őrt állókhoz, hogy forró kávét adjanak nekik. Ujjongás a felett, hogy az ÁVH-t leszerelték, és ami a lényeg, mindenkinek tudtára adni, hogy ilyen szent, tiszta, szeplőtelen forradalom még a világon nem volt, ilyen nemes és igaz célok népet még nem forrasztottak egybe, itt kivétel nélkül mindenki egyet akar: leváltani az árulókat, és feddhetetlen embereket állítani helyükbe.”⁸⁸

Az egri adó november 4-én délelőttig sugározta híreit, közöttük orosz nyelveket is, melyekben felszólították a szovjet csapatokat, hogy ne avatkozzanak a magyar eseményekbe, és ne lőjenek a magyarokra.⁸⁹ A második szovjet invázió reggelén az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez fordult, és kérte a nemzetközi szervezetet, hogy hozzon felelős döntést a magyar szabadságharc ügyében. Ezt a felhívást a magyar mellett német, angol, francia és orosz nyelven is beolvasták.⁹⁰ Utoljára Nagy Mária főiskolai hallgató hangja szólalt meg az éterben az egri adóról: „Szovjet katonák! Ne támadjatok bennünket! Benneteket megfélemlítettek, mi nem vagyunk ellenségeitek. Mi igaz szívvvel állunk a történelem ítélőszéke elé!”⁹¹ Ezzel a Szabad Eger Rádió befejezte rövid pályafutását. Működetői az adókészülék megrongálása után elhagyták az épületet.

November 4-e élesen bevésődött az egri főiskolások emlékezetébe. „Hajnalban kevés hó pihézett – írja Kovács József egykori rajz szakos hallgató, a fegyveres diákosztag tagja –, kétségbeesve hallgattuk Nagy Imre szózatát: a kormány helyén van, csapataink harcban állnak. Amikor kimentünk az őrhelyünkre fölneézve az égre, bizony nemcsak a havat néztük, de arra is gondoltunk, hogy valami nyugati ejtőernyősök is hullhatnak alá az égből. Nagyon sokszor hallottuk a Szabad Európa hangját, tartsatok ki, tartsatok ki, megy a segítség”⁹² A Líceum dísztermének északi ablakában, a felhalmozott matracok mögött egy korongtáras golyószóróval és két géppisztollyal tüzelőállást foglaló Kovács József és Virovác Márk főiskolás nemzetőr kezdetben izgatottan figyelte a Széchenyi utcát. Tűzparancsuk volt. A Felnémet felől közeledő szovjet harckocsikra kellett tüzet nyitniuk. Harckocsik azonban egyelőre nem jöttek. Így a ládában kapott ömlesztett lőszeret tárazták be, majd sakkozni kezdtek. Többször is kaptak

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Langmár Ilona 1957. március 28-i kihallgatási jegyzőkönyve.

⁸⁹ HTL56, 1. ó. e. Az Egri Pedagógiai Főiskola jelentése 624.

⁹⁰ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Langmár Ilona 1957. március 28-i kihallgatási jegyzőkönyve.

⁹¹ BMLFM, XXV-3/B 1192/1957. Nagy Mária 1957. április 6-i tanúkihallgatási jegyzőkönyve.

⁹² Kovács József ny. rajztanár: Az én ötvenhatom. 4. A szerző birtokában lévő kézirat.

papírsíkra gépelt parancsokat, amelyeket főiskolás lányok vittek az őrhelyekre: „tűzparancs érvényben”, majd „tűzparancs ideiglenesen visszavonva, de tüzelőállásban maradni”, s végül az utolsó: „a Forradalmi Nemzeti Bizottmány úgy döntött, hogy hiábavaló az ellenállás, az oroszok körülvették a várost, nem kockáztatjuk fiatal életeteket, és Eger belvárosát. 12 órakor mindenki hagyja el őrhelyét, és a kollégiumban adja le fegyverét.”⁹³ „Délre nyoma sem volt a hajnali hónapnak, szemben, a székesegyházban szóltak a harangok, tele volt az utca ünneplő emberekkel, vasárnap volt, de az emberek megrendülten álltak. Valami véget ért.”⁹⁴

A MEFESZ fegyveres diákosztagának jó néhány tagja nem fogadta el a döntést. Partizánharcra készült a Bükkben, és megkezdte az előkészületeket a kivonuláshoz. Szerencsére erről az öngyilkos vállalkozásról Bíró Lajosnak sikerült lebeszélnie őket. Nem volt egyszerű dolga, mert Nagy Pál, Lengyel Attila és még néhány diákvezető keményen kitartottak romantikus elképzeléseik mellett, sőt a börtönben őrzött államvédelmis foglyokat is ki akarták végezni, hogy ne állhassanak bosszút a forradalom résztvevőin. A józan ész azonban végül felülkerekedett, s hiába vágta Maczkó Magdolna MEFESZ vezetőségi tag sírva a fiúk arcába, hogy „nem gondoltam volna, hogy a főiskolások ilyen gyávák. Akkor dobják el a fegyvert, amikor a legnagyobb szükség van rá!” – a nemzetőrség fegyveres diákosztaga feloszlott.

November 4-ét követően a szovjet csapatok bevonultak Egerbe. Tűzharca sehol sem került sor.

Amint a szovjet hadsereg megszállta a várost, a szovjet katonai parancsnok megjelent a főiskolán, és utasítást adott a tanítás megkezdésére. Amikor ezt a diákság megtagadta, az intézmény bezárására adott parancsot. A Líceum becsapódó kapuinak dördülése a forradalmi napok végét is jelezte, de a MEFESZ még nem szüntette be tevékenységét. November 8-án beszélgetésre hívták a mai Érsekkerti Kollégium épületébe a szovjet városparancsnokot, Poljakov alezredest.

A beszélgetés kezdetén a szovjet tiszt megemlékezett november 7-ről, majd arra kérte a jelenlévőket, énekeljék el vele az Internacionálét. Erre azonban nem került sor. A vita során többen oroszul szóltak, és nem kérték a tolmács segítségét. Balogh György, a történelem tanszék tanára arról beszélt, hogy a magyarok olyan országot szeretnének, amely szabad és független. Nem tartozik sem nyugathoz, sem pedig kelethez. „Politikai fórumainkról – hangoztatta – legyenek számúzve a papok, de ne kapjon helyet a volt AVH régi módszere sem. Mint történész egyébként azt mondhatom, hogy ismerem az önök történetét, tudom, hogy tele van idegen megszállók elleni küzdelemmel. Önök tudják azt, hogy egy idegen hadsereg jelenléte, ha nem is csinál semmit, akkor is bántja az ország lakosainak önérzetét.”

⁹³ Uo. 5.

⁹⁴ Uo. 5.

Végezetül a szovjet beavatkozást a tatárjáráshoz hasonlította.⁹⁵

Poljakov alezredes válaszában kijelentette, középút nincs. Magyarország ne kívánjon Ausztria sorsára jutni, ahol a kapitalisták vették hatalmukba a gyárakat. A szovjet hadsereg segíteni jött a magyar népnek, hogy a Horthy–Rákosi–Mindszenty–Gerő-klikk elnyomása alól felszabadítsa.⁹⁶ A vita után az addig a kollégium kapujában felállított szovjet őrséget visszarendelték.

1956. nov. 11-én vasárnap délelőtt ugyancsak a Klapka utcai diákszállóban a MEFESZ még Egerben tartózkodó tagjai a Kádár-kormánnyal kapcsolatos magatartás kérdéséről tanácskoztak, melynek eredményeképpen egy nyilatkozat kidolgozását határozták el. A nyilatkozat célja, tárgyalási alapul szolgálni a kormány képviselőjével folytatandó tárgyalásokon. Ez egyben azt is jelentette, hogy tudomásul veszik a Kádár-kormány létezését. A nyilatkozat szövegének kidolgozását egy ideiglenes intéző bizottságra bízta, melynek tagjai közül Héregi Eszter és Sklánic Vince hallgatók, valamint Balogh György, Bíró Lajos és Mikus Gyula nevét említik források.⁹⁷ Az egri MEFESZ nyilatkozata két részből állt. Egy elvi, bevezető részből – Héregi Eszter és Sklánic Vince megfogalmazásában –, amely összefoglalta a szervezet addigi tevékenységét, és ismertette elveit, majd 21 pontban sorolta fel követeléseit. A követelések első pontja, a szovjet csapatok kivonása volt, de szerepelt közöttük a többpártrendszer, a mezőgazdaság és az ipar realitásokat figyelembe vevő irányítása, az állambiztonsági szervek átszervezése, s jelentős részben a hallgatók tanulmányi és létfeltételeinek javítása is. E dokumentum megfogalmazásával azonban az egri MEFESZ tevékenysége véget is ért. Tagjainak nagy többsége elhagyta a várost, jó néhányan az országot is.

A megtorlás időszakában jó néhány MEFESZ vezetőt és tagot – mint például Bíró Lajost, Balogh Györgyöt, Balogh Lászlót, Czaga Istvánt, Dömötör Zoltánt vagy Lengyel Attilát – bírósági úton vontak felelősségre, s ítétek súlyos börtönbüntetésre, de több, perbe nem fogottat is eltávolították a főiskoláról. A főiskolai MSZMP- és KISZ-vezetőség 1957 áprilisában eltávolítandónak ítélte (a jegyzőkönyv sorrendje szerint) Kozári Piroska II. éves földrajz–rajz, Baki Zsuzsa és Maczkó Magdolna III. éves, magyar–történelem, Budur Lajos III. magyar–orosz, Szikra Zoltán III. földrajz–rajz, Szakácski István II. biológia–földrajz, Horváth Ferenc II. magyar–történelem, Gaál Irén III. történelem–földrajz és Tófalusi Mariann I. biológia–földrajz szakos hallgatókat, Nemes Ágnes, Örkényi Enikő, Tarry Oszkár, Kuknyár János és Krizsán Gabriella ellen pedig további vizsgálatot rendelt el.⁹⁸ Az indokok között szerepelt, hogy továbbra is ellenforradalmi

⁹⁵ HML. XXV-21/B-787-1957. Balogh György 1957. január 24-i vallomása.

⁹⁶ Kovács József ny. rajztanár: Az én ötvenhatom 6. A szerző birtokában lévő kézirat.

⁹⁷ HML. XXV-21/B-787-1957. Balogh György 1957. január 24-i vallomása.

⁹⁸ HL. Pártarchívum 8 fondcsoport 30. fond Eger Városi Pártbizottság iratai. Határozat az Egri Pedagógiai Főiskola MSZMP. Tanári és ifjúsági szervezetének, valamint a KISZ-szervezet 1957. április 30-i együttes ülésén.

magatartást tanúsítanak, gyászkeretes nemzeti színű karszalagot viselnek, uszítanak a KISZ ellen, vagy letartóztatott MEFESZ-vezetők hozzátartozóival tartanak kapcsolatot. Különösen érdekes a Gaál Irén ellen indítandó eljárás indoklása: „Bár tevőlegesen nem vett részt ellenforradalmi akciókban, de tevékenységéből világos, hogy eszmeileg minden területen támogatta”.

A forradalmi napokra jellemző pezsgő politikai légkör hosszú időre elcsendesedett.